

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

в. о. декана факультету геології,
географії, рекреації і туризму

Катерина КРАВЧЕНКО

2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПРИРОДНА ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

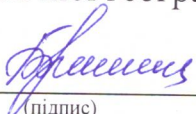
рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський)</u>
галузь знань	<u>10. Природничі науки</u>
спеціальність	<u>106. Географія</u>
освітні програми	<u>Географія рекреації та туризму</u>
спеціалізація	
вид дисципліни	вибіркова
факультет	геології, географії, рекреації і туризму

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
«27» серпня 2025 року, протокол № 12

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Прасул Ю.І., к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії та картографії
Родненко К. В., к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії та картографії

Програму схвалено на засіданні кафедри фізичної географії та картографії
Протокол від «26» серпня 2025 року № 15

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

(підпис) _____ Анатолій БАЙНАЗАРОВ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми:

Гарант ОПП «Географія рекреації та туризму»

(підпис) _____ Юлія ПРАСУЛ

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
Протокол від «27» серпня 2025 року № 7

Голова науково-методичної комісії
факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис) _____ Юлія ПРАСУЛ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Природна та історико-культурна спадщина» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Географія рекреації та туризму» підготовки бакалавра спеціальності 106 Географія у якості вибіркового освітнього компонента.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є

формування у студентів, що опановують професію географів, фахового світогляду, базових теоретичних знань та практичних навичок, необхідних для роботи в освітніх, наукових та виробничих закладах туристичного спрямування, а саме ознайомлення з системою наукових знань про природну та історико-культурну спадщиною світу та окремих регіонів, її значенням у житті суспільства; усвідомлення й розуміння проблем збереження та використання спадщини, виховання поваги, дбайливого й відповідального ставлення до культурної і природної спадщини.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є

знайомство із феноменом спадщини в сучасній науці й культурі; вивчення основних понять, категорій, функцій спадщини; отримання уявлення про основні історико-культурні та природоохоронні території й об'єкти, їхнє місце в українській і світовій культурі; вивчення світового та українського досвіду охорони та використання спадщини; розгляд проблем використання історико-культурної й природної спадщини; розуміння необхідності дбайливого відношення до історико-культурного та природного надбання, уміння використовувати отримані знання в суспільній і професійній сферах діяльності.

1.3. Кількість кредитів – 4.

1.4. Загальна кількість годин – 120 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни Природна та історико-культурна спадщина	
за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	
Семестр	
7-й	
Лекції	
36 год.	
Практичні, семінарські заняття	
36/24* год.	
Лабораторні заняття	
	-
Самостійна робота	
48/60* год.	
Індивідуальні завдання	
	год.

* - для малочисельної групи обсяг аудиторного навчального навантаження, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, зменшений відповідно до Положення про планування й звітування науково-педагогічних працівників Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дисципліна.

- здатність на основі сучасних методів географічних досліджень проводити аналіз та давати оцінку природної та історико-культурної спадщини території;
- здатність здійснювати моніторинг об'єктів, територій та комплексів природної та історико-культурної спадщини;

- здатність застосовувати знання про природну та історико-культурну спадщину у практичних ситуаціях;
- здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні природної та культурної спадщини.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дисципліна:

- аналізувати географічний потенціал території щодо природної та культурної спадщини;
- збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук;
- професійно висвітлювати власні висновки, а також знання і пояснення, що їх обґрунтовують до фахівців і нефаківців, записувати тексти географічної спрямованості із залученням наукового глосарія.

що виражаються у системі знань та умінь:

Знання: зміст поняття «природна та історико-культурна спадщина»; принципи виділення природних і культурних об'єктів; основні пам'ятки природи та культури, що утворюють Всесвітнє спадщину та занесені в Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; географічний розподіл пам'яток; об'єкти природної та історико-культурної України та регіональні особливості спадщини; методики оцінювання ПКС території; поняття історико-культурного каркасу країни та регіону.

Уміння: проводити оцінку природної та історико-культурної спадщини території; визначати значення і місце природної та історико-культурної спадщини при обґрунтуванні туристичного продукту, для визначення можливих напрямків внутрішнього і міжнародного туризму; розробляти рекомендації щодо збалансованого використання об'єктів спадщини у туристичній галузі; розраховувати рекреаційне навантаження на об'єкти спадщини; давати оцінку історико-культурному та природному потенціалу території на основі наявних об'єктів спадщини.

1.8. Пререквізити: «Фізична географія материків і океанів», «Рекреаційна географія», «Рекреаційне країнознавство».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Сутність природної та історико-культурної спадщини

Тема 1. Природна та історико-культурна спадщина: суть, значення, особливості.

Предмет і завдання курсу «Природна та історико-культурна спадщина», його значення для фахової підготовки і прищеплення розуміння необхідності дбайливого відношення до історико-культурної та природної спадщини. Наукова література та джерельна база. Понятійно-термінологічний апарат дослідження природної та історико-культурної спадщини. Основні етапи становлення, формування та розвитку поняття природної та історико-культурної спадщини. Сучасні тенденції дослідження спадщини з точки зору збалансованого розвитку. Методи дослідження природної та історико-культурної спадщини в Україні та світі, методики збирання та аналізу інформації. Класифікація природної та історико-культурної спадщини за видами об'єктів, категоріями об'єктів. Об'єкти матеріальної та нематеріальної спадщини. Культурні ландшафти та асоціативні простори. Біологічне та ландшафтне різноманіття як природна спадщина. Традиційне природокористування як явище спадщини, його види і поширення. Критерії для внесення та виключення об'єктів у список спадщини. Методики оцінювання природної та історико-культурної спадщини території, її використання .

Тема 2. Охорона, збереження, відновлення та використання природної та історико-культурної спадщини.

Географічні аспекти управління спадщиною: теорія, методика, практика. Проблеми збереження спадщини. Фактори ризику об'єктів спадщини; економічний і соціальний збиток від їх втрати. Вплив екологічних факторів на пам'ятки природної та історико-культурної спадщини. Екологічна політика та охорона спадщини. Моніторинг об'єктів природної та історико-культурної спадщини. Паспортизація і оцінка об'єктів природної та історико-культурної спадщини. Облік та збереження спадщини засобами ГІС. Аналіз картографічних творів природної та історико-культурної спадщини. Особливості системи управління і охорони об'єктів природної та історико-культурної спадщини. Вплив природної та історико-культурної спадщини на розвиток території в цілому та туризму зокрема. Міжнародні організації, що беруть участь в діяльності щодо збереження Світової спадщини. ЮНЕСКО і її роль у міжнародному співробітництві в галузі культури. Основні завдання і напрямки роботи міжнародних організацій щодо збереження об'єктів світової спадщини. Основні міжнародні документи, що регулюють діяльність по збереженню природної та історико-культурної спадщини. Зводи пам'яток.

Розділ 2. Стратегія розвитку і збереження природної та історико-культурної спадщини в Україні і світі

Тема 1. Регіональні особливості природної та історико-культурної спадщини.

Міжнародний досвід охорони природної та історико-культурної спадщини. Мета та завдання Конвенції про охорону Світової історико-культурної та природної спадщини. Переваги, яку отримує держава, що підписала Конвенцію про світову спадщину. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО. Попередні списки Світової спадщини. Перелік об'єктів Світової спадщини в небезпеці. Основні етапи розвитку списку Світової спадщини. Процедура внесення об'єктів до Списку Світової спадщини. Характеристика природної та історико-культурної спадщини в країнах Європи і Північної Америки; Азії і Океанії; Арабських країнах; країнах Латинської Америки та Карибах; країнах Африки. Місце України в природній та історико-культурній спадщині світу. Спадщина української діаспори, географія найбільш визначних пам'яток.

Тема 2. Природна та історико-культурна спадщина як особливий ресурс України та її регіонів.

Природні та соціально-економічні чинники формування системи природної та історико-культурної спадщини. Географія та оцінювання розміщення природної та історико-культурної спадщини на території України. Законодавча база формування реєстру об'єктів природної та історико-культурної спадщини в Україні. Загальна характеристика об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні: Дерев'яні церкви карпатського регіону України та Польщі, Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора, Геодезична дуга Струве, Собор святої Софії і Києво-Печерська лавра (Київ), Архітектурний ансамбль Резиденція митрополитів Буковини і Далмації (Чернівці), Ансамбль історичного центру Львова, Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи. Об'єкти попереднього списку Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні: Борисоглібський собор та Спасо-Преображенський собор в Чернігові, Національний степовий біосферний заповідник «Асканія-Нова», Культурний ландшафт каньйону у Кам'янці-Подільському, Дендрологічний парк «Софіївка», Бахчисарайський палац кримських ханів, Кам'яна Могила, Історичний центр і порт Одеси, Аккерманська фортеця, Чуфут-Кале, Ескі-

Кермен та Мангуп-Кале як печерні міста Криму. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Історико-культурні території. Поняття історико-культурного каркасу країни та регіону. Структурні елементи історико-культурного каркасу: історичні поселення, історико-культурні заповідники, музеї під відкритим небом, релігійні центри, пам'ятки традиційної культури, нематеріальна культурна спадщина, топоніми.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Сутність природної та історико-культурної спадщини												
Тема 1. Природна та історико-культурна спадщина: суть, значення, особливості	27	8	4/4*			15/15*						
Тема 2. Охорона, збереження, відновлення та використання природної та історико-культурної спадщини	18	8	4/4*			6/6*						
Разом за розділом 1	45	16	8/8*			21/21*						
Розділ 2. Стратегія розвитку і збереження природної та історико-культурної спадщини в Україні і світі												
Тема 1. Регіональні особливості природної та історико-культурної спадщини	38	10	12/8*			16/20*						
Тема 2. Природна та історико-культурна спадщина як особливий ресурс України та її регіонів	37	10	16/8*			11/19*						
Разом за розділом 2	75	20	28/16*			27/39*						
Усього годин	120	36	36/24*			48/60*						

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Аналіз підходів до класифікації об'єктів спадщини	2
2	Оцінка природної та історико-культурної спадщини території	2
3	Аналіз картографічних творів природної та історико-культурної спадщини	2
4	Фактори ризику об'єктів спадщини. Розрахунок рекреаційного навантаження на об'єкти спадщини	2
5	Характеристика природної та історико-культурної спадщини у різних	8/6*

	регіонах світу	
6	Місце України в світовій природній та історико-культурній спадщині. Спадщина української діаспори	4/2*
7	Історико-культурні території	2
8	Історико-культурний каркас регіонів України	6/2*
9	Проект паспорту об'єкта для включення до списку ЮНЕСКО	6/2*
10	Розробка рекомендацій щодо збалансованого використання спадщини у сфері туристичної діяльності	2
Разом		36/24*

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Самостійно ознайомитися з частиною матеріалу та поглибити знання за темами: Назва теми	Кількість годин
1	Нематеріальна спадщина. Асоціативні простори та їх вплив на розвиток туризму	6
2	Поняття культурного ландшафту	5
3	Критерії для внесення та виключення об'єктів у список спадщини	4
4	Руйнування природної та історико-культурної спадщини під впливом географічних факторів	3
5	Природна та історико-культурна спадщина: перспективи збереження і використання	1
6	Досвід картографування природної та історико-культурної спадщини	2
7	Міжнародний досвід охорони природної та історико-культурної спадщини	10/12*
8	Спадщина української діаспори	6/8*
9	Місце спадщини в стратегіях розвитку регіонів України	6/10*
10	Історико-культурний каркас України	5/9*
Разом		48/60*

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання навчальним планом не передбачені.

7. Методи навчання

Передбачені лекції (інформаційні, проблемні), самостійні і практичні роботи студентів (з навчальною та періодичною літературою, статистичним матеріалом, різноманітними картами та ін.), які на час воєнного стану в Україні проводяться дистанційно у форматі відеоконференції (платформа Zoom). Самостійна робота студентів включає такі види занять із зазначених вище тем: опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу, вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання, поглиблене вивчення літератури за заданою тематикою, пошук додаткової інформації, підготовка до практичних занять, систематизація вивченого матеріалу перед складанням поточного оцінювання тощо.

Усі матеріали і навчально-методичний комплекс представлені у середовищі Office365, Moodle (<https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=7178>). Консультації індивідуальні та групові можуть відбуватися аудиторно (за наявності дозвільних документів) чи дистанційно синхронно та асинхронно (з використанням месенджерів, електронної пошти тощо).

8. Методи контролю

Передбачені методи контролю: правильність виконання практичних робіт та їх теоретичний захист, поточні проміжні (в т.ч. і тестові) контролю теоретичного матеріалу (як за окремими темами, так і кожної лекції), участь в дискусіях під час лекційних та практичних занять, ведення конспекту окремих тем, проміжний і підсумковий заліковий контроль.

Для проведення проміжного контролю і залікового контролю використовується LMS платформа «Moodle» з автентифікацією здобувача у режимі відеоконференції з аудіо- і відео-фіксацією. Реєстрація (допуск до складання) учасників освітнього процесу, а також обмін підсумковими завданнями та відповідями на них здійснюється винятково з корпоративної електронної пошти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна із забезпеченням академічної доброчесності. Студент допускається до підсумкового контролю за умови отримання за накопичувальною системою за всі види поточного контролю протягом семестру не менше 15 балів.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						залік	Сума
Розділ 1		Розділ 2		Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	
T1	T2	T1	T2				
10	10	9	21	10		60	100

Критерії оцінювання:

Практичні роботи № 1-5, 8 оцінюється кожна від 0 до 5 балів:

0 балів – робота не виконана,

1 бал – виконана частково, у тезовій формі, повністю відтворена інформація з інтернет, знання фрагментарні і поверхові,

2 бали – завдання виконано частково, висновки не аргументовані, робота підготовлена недбало, знання поверхові,

3 бали – завдання виконано повністю, містить суттєві помилки методичного характеру, знання задовільні,

4 бали – завдання виконано повністю, вчасно, містить несуттєві недоліки, знання достатні,

5 балів – творчий підхід до розкриття питання, повно і правильно виконана, демонстрація глибоких знань теорії, зауваження відсутні.

Практичні роботи № 6, 7, 10 оцінюється кожна від 0 до 4 балів:

0 балів – робота не виконана,

1 бал – виконана частково, у тезовій формі, повністю відтворена інформація з інтернет, знання фрагментарні і поверхові,

2 бали – завдання виконано частково, висновки не аргументовані, робота підготовлена недбало, знання поверхові,

3 бали – завдання виконано повністю, містить окремі помилки, знання задовільні / достатні,

4 бали – творчий підхід до розкриття питання, повно і правильно виконана, демонстрація глибоких знань теорії, зауваження відсутні.

Практична робота № 9 оцінюється від 0 до 8 балів:

0 балів – робота не виконана,

1-3 бали – завдання виконано частково, висновки не аргументовані, робота підготовлена недбало, знання поверхові,

4-6 балів – завдання виконано повністю, містить суттєві помилки методичного характеру, знання задовільні,

7-8 балів – завдання виконано повністю, вчасно, творчий підхід до розкриття питання, повно і правильно виконана (з можливими несуттєвими недоліками), демонстрація достатніх / глибоких знань теорії, зауваження відсутні.

Для здобувачів освіти за ЗФН з тематики практичних робіт, які не виконуються, передбачена співбесіда за наведеними вище критеріями оцінювання.

Проміжний контроль: робота складається з двох питань відкритої форми, які потребують розгорнутої відповіді (оцінюються по 2 бали кожне) і двох питань, які потребують прояву елементів аналітичного і критичного мислення (оцінюються по 3 бали кожне).

Підсумковий (заліковий) контроль: робота складається з питань тестової, графічної та відкритої форми.

Перший блок охоплює знання поняттєво-теоретичного апарату та нормативної бази (10 питань по 1 балу кожне у тестовій формі).

Другий блок містить відкрите графічне завдання, присвячене природній та історико-культурній спадщині ЮНЕСКО, визначеної в Україні (5 балів, правильність назви кожного об'єкта по 0,5 балів, чіткість нанесення на роздруковану контурну карту по 0,5 бали, у разі дистанційного формату – тестова форма).

Третій блок присвячений об'єктам світової спадщини ЮНЕСКО (оцінюється чіткість нанесення на контурну карту, 10 об'єктів по 1 балу кожне, у разі неможливості це реалізувати питання надаються у тестовій формі).

Четвертий блок містить три питання, які потребують розгорнутої відповіді (оцінюються по 4 бали кожне) і одне питання, яке потребує стислої відкритої відповіді (3 бали).

Загальними критеріями оцінювання відкритих питань залікової роботи є такі:

максимальні бали за відповідь	2	3	4
Критерії оцінювання	можливі набрані бали		
відповідь відсутня	0	0	0
спроба відповісти на питання, але наводяться загальні речення про важливість, актуальність тощо, студент демонструє дифузно-розсіяне уявлення та початкові, поверхневі знання, розрізняє об'єкт вивчення, може дати тлумачення того чи іншого явища, фрагментарно, у тезовій формі відтворює незначну частину матеріалу, елементарний виклад думки	0,5	0,5	0,5
студент розкриває основні поняття, пробує назвати основні властивості, відтворює логічно і послідовно основний матеріал з помилками та неточностями	0,75	1	1
достатньо повне викладення матеріалу, відповідь відображає уміння аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, робити висновки, студент наводить окремі власні приклади	1	2	2
студент демонструє вільне володіння матеріалом, відповіді повні, логічні, структуровані, обґрунтовані, з власними прикладами, але з певними неточностями несистемного характеру	1,5	2,5	3
демонструє глибокі, системні і міцні знання, критичне оцінювання нових фактів, ідей, явищ, неординарний і творчий підхід до вирішення поставленої проблеми	2	3	4

Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті (літні школи, онлайн-курси, тренінги обсягом не менше 4 кредитів з указаними результатами навчання, які є тотожними до указаних у робочій програмі дисципліни), проводиться до початку 7 семестру за заявою здобувача відповідно до Порядку визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

Під час вивчення дисципліни за результатами підготовки публікацій або доповіді на регіональних / всеукраїнських / міжнародних конференціях за тематикою відповідно до тем дисципліни за наявності підтверджувального сертифікату із зазначеними компетентностями, які є тотожними до вказаних у робочій програмі, здобувач може отримати 10 балів додатково до загальної суми поточних балів (сертифікат, підтвердження ролі доповідача надаються викладачу шляхом прикріплення відповідних документів у розділі «Неформальна освіта» на сторінці курсу на платформі Moodle) або за умови співпадіння з певними видами робіт, здобувач вищої освіти отримує бали відповідно до даної робочої програми навчальної дисципліни та звільняється від поточного контролю за ними.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
50 – 100	зараховано
1-49	незараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / [за ред. В. О. Горбика, С. І. Кота]. Київ : НАН України; Ін-т історії України, 1998. 400 с.
2. Класифікатори нерухомих об'єктів культурної спадщини України / НДІ пам'яткоохорон. дослідж. Київ : Фенікс, 2012. 77 с.
3. Культурна спадщина в Атласній геоінформаційній системі сталого розвитку України: Л.Г. Руденко, К.А. Поливач, В.С. Чабанюк та ін. / за ред. Л.Г. Руденка. Київ, 2018. 172 с. <https://igu.org.ua/node/178>
4. Методичні рекомендації по підготовці матеріалів Зводу пам'яток історії та культури України / АН України; Інститут історії України, Інститут археології України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського; Науково-дослідний інститут теорії, історії архітектури та містобудівництва. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2008. 114 с.
5. Міжнародні засади охорони нерухокої культурної спадщини : [міжнародні документи] / Міністерство культури і туризму України, Державна служба з питань національної культурної спадщини, Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень; Міністерство культури і туризму України, Державна служба з питань національної культурної спадщини, Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. Київ : Фенікс, 2008. 176 с.
6. Паризька Декларація «Про культурну спадщину як рушійну силу розвитку». Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS). Париж, 2011. 11 с.
7. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України : монографія. Київ : Ін-т географії, 2012. 208 с. <https://igu.org.ua/node/194>

Допоміжна література

1. Актуальні питання виявлення і дослідження пам'яток історії та культури: (на матеріалах Зводу пам'яток історії та культури України) / НАН України; Інститут історії України / В.О. Горбик (відп. ред.). Київ, 1999. 304 с.
2. Акуленко В. І. Становлення і розвиток законодавства про охорону і використання пам'яток культури в Україні (1917-1991 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук у формі наук. доп., що виконує також функції автореферата: 12.00.01. Київ, 1992. 33 с.
3. Горбик В. О., Денисенко Г. Г. Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охороні культурної спадщини: досвід, проблеми, перспективи : монографія / НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2012. 192 с.

4. Історико-культурні заповідники. Плани організації територій / [за ред. В. В. Вечерського]. Київ, 2014. 256 с.
5. Корнієнко В. В. Історико-культурна спадщина та її використання в туристичній сфері України (1991-2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2008. 20 с.
6. Курило Т. В. Становлення і розвиток законодавства про охорону культурної спадщини в Україні: історико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Київ, 2003. 18 с.
7. Пам'ятки історії та культури України. Каталог-довідник пам'яток історії та культури України: м. Київ / [Горбик В. О. та ін. ; ред. кол.: Денисенко Г. Г. та ін.]. 2010. 277 с.
8. Підлісецька І. О. Картографічне моделювання історико-культурної спадщини України : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.12 «Географічна картографія». Київ, 2012. 20 с.
9. Піскун В. М. Проблеми охорони та використання культурної спадщини в Україні (середина 70-х – початок 90-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 1995. 26 с.
10. Стецюк В. В., Пазинич В. Г., Ткаченко Т. І. Природна та етнокультурна спадщина України: новітні дослідження / за ред. В. В. Стецюка. Київ : Вища школа, 2012. 344 с.
11. Bubyt O. M., Prasul Yu. I. Analysis of environmental threats to tourist-recreational heritage sites in Kharkiv region caused by Russian military invasion. *Ecology is a priority: All-Ukrainian English-speaking student conference*, march 14, 2025, Kharkiv [Electronic resource]. Kharkiv: V. N. Karazin National University, 2025. P. 19–21.

Інформаційні ресурси

1. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО: міжнар. док. від 16.11.1972. – URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089.
2. Офіційний сайт ЮНЕСКО. URL : <http://whc.unesco.org>.
3. Українські пам'ятки, що входять до світової спадщини ЮНЕСКО. URL : http://24tv.ua/7_ukrayinskih_pamyatok_vhodyat_do_svitovoyi_spadshhini_yunesko_n573670.
4. Про затвердження Списку історичних населених місць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07. 2001 № 878. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. С. 104, ст. 1402.
5. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 № 250/95. *Відомості Верховної Ради*. 1995. № 25. ст. 191.
6. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805 – III. *Відомості Верховної Ради*. 2000. №39. ст. 333; *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 5. ст. 114.
7. Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації : Закон України від 23.09.2008 р. №574-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 8. ст. 105.
8. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. ст. 502.
9. Аналіз проблем у законодавчому регулюванні збереження та управління культурною та природною спадщиною в Україні / під заг. ред. К. Рубановського. Івано-Франківськ, 2018. 158 с. https://taif.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Heritage_Legislation_Analyses.pdf
10. Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини (в редакції станом на лютий 2025 р. Київ : УДІКС, 2025. 805 с. <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/zbirnyk-normatyvno-pravovyh-aktiv-sfery-ohorony-kulturnoyi-spadshhyny.pdf>